

szerepelt egy akadálymentesített sétány építése, valamint víz- és elektromos vezeték felvitele a sáncon keresztül, több szakaszban régészeti megfigyelést végeztünk.

A vár egy szabálytalan ovális alakú központi platóból, ezt körbevevő árokból és 1–2 m magas sáncból áll. A plató 45×25 m-es, a vár a sánccal együtt 90×70 m nagyságú. A munkákat 2009-ben a Várhegyen lévő kilátó építésével kezdték meg. A beavatkozás csak kisebb, nagyjából 25 m²-es területet érintett. Régészeti objektumot nem találtunk, az újkori beásások teljesen tönkretették a területet.

A munka 2011 márciusában folytatódott, ekkor a vízvezetékét és a szennyvízvezetékét vitték fel a területre. A vezeték keskeny árkat megfigyeltük, időnként kézzel ráástunk, próbáltuk a sánc így kapott metszetét dokumentálni, a kidobott földet átvizsgáltuk, kerámiát kerestünk. Szabályos feltárássra nem volt módunk, de úgy gondoltuk, a keskeny árokban kirajzolódó metszet is sok információt adhat az épület szerkezetéről.

Az árok átmetszésekor kisebb meglepetésünkre azt találtuk, hogy az alig töltődött fel, csak kevés humusz van rajta. Korábban sem lehetett sokkal mélyebb, viszonylag keveset is áshattak, inkább a külső sánctól építették és a domb lejtését használták ki. Esetleg a plató felőli oldalon faraghatták meredekebbre a falát. A sánc átmetszésekor a felső 30–60 cm humusz alatt sárgásbarna köves feltöltést találtunk. Az alsó rétegek erősebben voltak kövesek. Ezek a sánc alját erősítő kövek nincsenek habarccsal összefogva, vagy alaposabban megfaragva, összevissza álltak. A sánc D-i, külső részénél, ahol a kiásott közműárrok igen mélyek és a sánc magassága csökkent, az árok alján egy fekete, humuszos réteg jelentkezett, ami akár az egykori felszín nyoma is lehet. Alatta néhol világosbarna réteg – talán az altalaj – látszott. (Ezek felett van a sárga köves réteg, ami a sánc közepénél vastag, azon túljutva viszont egyre keskenyebb. Ez is jelzi, hogy ez a réteg a sánchoz kapcsolódik). A sánctól D-re, azt elhagyva vastagodó, kevert humuszréteg jelzi a természetes lekopást. Tehát – legalábbis a vár ezen részén – úgy tűnik, egy lejtős hegyoldalon, azt kisebb mértékben alakítva építették a sánctól, feltehetően igen gyorsan, a humuszra köveket és földet hordva.

Munkatársak: Sipos Carmen, Nyári Zsolt, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Varga Máté.

MOLNÁR ISTVÁN

94. Fülöpszállás, Budai-tanyától ÉK-re (KÖH 77301)

(Bács-Kiskun megye) A

2011. február 14-én bejelentést kaptunk az izsáki Rendőrőrsről, hogy néhány nappal korábban, a fülöpszállási határban a vadászok borzot keresve embercsontokat bolygattak meg. Február 15-én kimentünk Izsákra, ahol Hajagos Zsolttól megkaptuk az előkerült tárgyakat: egy öntött bronz nagyszíjvéget, valamint egy vaskést. Az előkerült csontokat a fülöpszállási ravatalozóba vitték. Hajagos Zsolt kivezetett bennünket a helyszínre. A kurjantópusztai határrészben, a Budai-tanya mögötti területen megtaláltuk a vadászok által ásott gödröket és az egyik gödörben az átvizsgálás során néhány ujjperc még található volt. Átnéztük a kidobott földet és megpróbáltuk a gödör falát

is megnyesni, de az éjszakai fagy miatt ez nem volt lehetséges. Aznap még elmentünk a polgármesteri hivatalba, hogy kiderítsük, kinek a tulajdonában van az érintett terület, majd a ravatalozóban átvettük a begyűjtött csontokat.

Március 23-án, miután a fagyok megszűntek, Székely György fémkeresővel vizsgálta át a kidobott földet és a kiásott gödröt. Talált egy öntött bronz kisszíjvéget, egy kengyelnek a töredékét, valamint több nem azonosítható vastöredéket.

Ezek után azt tudtuk rögzíteni, hogy a borzkeresés során egy késő avar sirt bolygattak meg, és az érintett területen valószínűleg egy avar temető található.

Munkatársak: Székely György és Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus és Vida Ágnes adattáros.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

95. Füzesgyarmat, Belterület (MRT 6. k. 5/57. lh., KÖH 4281) (Békés megye) Á, Kk, Ú

Füzesgyarmat belterületén, a Baross és a Klapka utca között, a 4212 j. országos közút csomópontjának kiépítése és új összekötő út építése érinti az 57. sz. régészeti lelőhelyet. 2011. március 28. és május 6. között a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai régészeti megfigyelést és 1341 m²-en megelőző feltárást végeztek a beruházás területén, ahol 46 objektum került elő.

A humuszréteg eltávolítását egy ütemben végeztük, a már látszó objektumfoltok egyidejű bontásával. A telepobjektumok legnagyobb része késő középkori és újkori, de találtunk 4 Árpád-korit is. A területen előkerült Árpád-kori kerámia többségét bekarcolt hullámvonalalköteggel, a késő középkori, vékony falú kancsókat, korsókat, fazekakat, tagolt peremmel díszítették.

VÁRI ANITA

96. Füzér, vár (KÖH 16582) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, LT, Sza, Á, Kk, Kú

Alsó vár: 2011. május–júniusban végeztük el a füzéri várhoz tartozó, írott forrásokban „Párkány” néven említett alsó vár régészeti kutatását. Az alsó vár a füzéri vár alatt mintegy 60 m-rel lejjebb elhelyezkedő kiszélesedő platón, a várhegy ÉK-i oldalában terült el. D-i végét egy 5 m széles és 4 m mély szárazárrok határolja, míg É-i végét a felső várhoz vezető sziklalépcső aljában találhatjuk.

A 2011. év kutatása során a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodó Zrt., a Füzérért Alapítvány és Füzér Község Önkormányzatának támogatása mellett megkutatottuk az alsó vár teljes, 108 m hosszú külső várfalának vonalát. Ennek során, építészeti szempontoknak is megfelelően, a várfal külső oldalán vizsgáltuk a várfal alapozásának mélységét, ezáltal a falak teherbíró képességét is. Feltártuk a falak külső síkja mentén húzódó rétegsorokat, megállapítottuk, hogy a legalsó rétegekben neolitik (Kr. e. 6–4 évezred), bronzkori (Kr. e. 3–2. évezred), kelta kori (Kr. e. 2–3. század) és valószínűleg római császárkori (Kr. u. 1–4.

század) leletanyag került elő. E felett szórványosan Árpád-kori (13. század) és középkori (15–17. század) leletanyagot tartalmazó pusztulási és lemosódási rétegek helyezkednek el.

A külső várfal kutatását a Simon Zoltán által már részleteiben feltárt DK-i sarkon elhelyezkedő, nagy méretű támpillértől kezdtük, és haladtunk É-i irányba. A korábbi feltárások során már részben kibontott 4,6 m széles, és K-i irányba 1,6 m kiugrású falvastagításról jelen évi kutatás megállapította, hogy egy ennél nagyobb (K-i irányba 2,2 m kiugrású) méretű a külső várfalhoz utólagosan hozzáépített sarokmegegerősítéssel van dolgunk. A roncsolt falkoronák letisztítása után jól látható volt a nagyobb kövekből rakott várfal és a kisebb kövekből emelt pillér falzatának elválása. A faltömb É-i oldala függőleges, alján 20–25 cm széles alapozási kiugrást figyeltünk meg. A korábbi években feltártuk a faltömb K-i és D-i oldalát is. A K-i oldal rézsűsen ereszkedő falsíkja egy vonalban megtörik, és innen nem függőlegesen, hanem egy további enyhébb rézsűvel ereszkedik alá.

A várfal alapozási szintje jóval a sarokpillér alapozási kiugrása felett helyezkedik el. A várfalat ezen a szakaszon a természetes sziklára alapozták. Megfigyelhettük, hogy a sarok megerősítésének minden oldala szépen rakott, függőlegesen vagy rézsűsen kiképzett falfelületet mutat. Ez a szituáció csak úgy jöhetett létre, hogy a külső várfal DK-i sarkánál, annak alapozásának teljes mélysége mellől eltávolítják a földréteget, és így kezdik meg a sarokpillér építését. Vagy a szárazárok kialakításakor ez a sarok nagyrészt szabadon állhatott, és így utólagos, de természetzerű volt a megerősítése.

A külső várfal az említett saroktól mérve 108 m hosszú. Vonalában három törés figyelhető meg (+40 m, +72 m, +96 m-eknél), melynek kialakítása során figyelembe vették a meglévő domborzati viszonyok sajátosságait is. Maga a külső várfal a saroktól mért kb. 30 m hosszán alapozásának szintjéig lepusztult, külső oldalon felmenő síkkal egyáltalán nem rendelkezik (ezt rétegmegfigyelések is alátámasztják), belső oldalán a felmenő falsík magasabban áll, a falmag teteje kifelé rézsűsen pusztult le. A további középső és É-i szakaszokon már jobban azonosítható a várfal felmenő külső síkja is. Az alapozás szintje, követve a terep adottságait, enyhe emelkedést mutat É-i irányba haladva. A külső várfal tömegében a +61,9 m-nél szerkezeti váltás figyelhető meg. Ezen a ponton a fal külső síkja mintegy 25 cm-rel kiugrik az eddigi falsík vonalából, azaz a fal vastagsága az eddigi átlag 100–110 cm-ről, 125–135 cm-re, helyenként 150 cm-re növekszik meg. A falszövetben építési váltásra, átépítésre utaló nyomokat nem tapasztaltunk, sem a külső, sem, a belső oldalon nyitott kutatószondában. A falvastagítás, szerkezeti váltás oka egyelőre ismeretlen, talán a Várhegy itt már meredekebben ereszkedő sziklafelszínével hozható összefüggésbe.

A vár belső területén, közvetlenül a szárazárok É-i szélé mentén Árpád-kori cölöpárkot és kemencét tártunk fel. Ezen objektumok alapján megállapíthattuk, hogy a középkor folyamán épített kőfalak előtt, a felső vár építésével egy időben (13. század első harmada) már használták, sőt egy egyszerű cölöp- vagy palánkszerkezettel erődítették is a vizsgált területet. Ettől É-ra, a vár belseje felé eső területen emelkedtek a 17. századi írott források alapján adatolható darabont (katona) ház, istállók,

raktárak, pincék. Ezek agyagos vagy habarcsos padlóját, illetve szárazon rakott kőfalainak vagy boronafalainak alapozását, és ez által alaprajzi elrendezését az ásás során sikerült tisztoznunk. A feltárás során a D-i kaputól mintegy 40 m-es távolsáig 4 helyiséget azonosítottunk.

Az Árpád-kor további nyomait a vár középső területén is megtaláltuk. Ezeken, a területeken egy-egy elpusztult, feltételezhetően leégett Árpád-kori épület kerámiával keltezhető faszenes rétegét találtuk meg. Ehhez a pusztulási rétegekhez egy világos színű agyagos járósínt is csatlakozott a feltételezett épület kiterjedését azonban a sűrű növényzet miatt nem tudtuk lokalizálni.

A vár Ny-i, a felső vár irányába emelkedő területének szondázó jellegű kutatása során azonosítottuk egy középkori megtelepedés szintjét, egy hozzá tartozó tűzhellyel, valamint egy, a kelta korszakhoz kapcsolódó, már a természetes szikla alkotta mélyedésben létrehozott tűzhelyet is. Ezek alapján a vár Ny-i, magasabban elhelyezkedő területein is számolhatunk őskori vagy középkori megtelepedéssel.

A várfal külső síkja alapozásának kutatása során igen meglepő és tudományos szempontból kiemelkedő értékű leleteket találtunk. Az alapozás aljából előkerültek a felső vár eddig alig ismert első kápolnájának a korai periódusához tartozó faragott köelemei (faloszlopai). A 14 nagy méretű torzó a kápolnaboltzat rendszerének megismeréséhez, valamint annak kiszervezéséhez adhat fontos támpontot. A felső vár első kápolnáját az 1430-as években emelheték, és 1490–1508 között építhették át. A köelemek ez utóbbi időt követően kerülhettek a várfal alapozásába.

Ugyanakkor az írásos források adatai alapján az alsó vár falai az 1530-as években épülhettek, amire talán már tudatosan készülhettek a század első évtizedei óta, a nagy méretű kőfaragványok majd 2 évtizeden keresztül való tárolásával, majd felhasználásával. A várfal É-i részének belső területén egy pusztulási, faszenes, salakos réteget találtunk, mellyel a várfal építését követően tölthették fel a területet. E réteget a várfal D-i szakaszán nem találtuk meg. Ebben a feltöltési rétegben, szintén az említett korai kápolna átépítésekor elbontott egyik felső vári ablak középső osztójának darabját találtuk meg.

Az ásás során előkerült leletanyagból két edény kiegészítésére nyílt lehetőség. Mindkettő 16. századi, egyikük fehér anyagú, kihajló, legömbölyítetett peremű fazék, valamint, egy vörös anyagú korsó. Ezek a leletek a várfal belső oldalához kapcsolható feltöltési rétegéből kerültek elő, azaz egyértelmű bizonyítékai a várfal 16. századi építésének. Ugyanakkor az alsó vár területéről kerültek elő 15. századi pénzérmék, melyek az Árpád-kori és késő középkori erődítés kontinuitásának bizonyítékául szolgálnak. Így részben bizonyítható, hogy az Árpád-korban az alsó vár területe folyamatosan használatban lehetett.

Felső vár: A miskolci Herman Ottó Múzeum Régészeti Osztályának munkatársai 2011. október 19. és november 4. között folytatták a felső vár ciszternájának 2005-ben megkezdett kutatását.

A megelőző években a ciszterna tisztítása során az omladékos betöltésben elhelyezkedő, igen rossz állapotban lévő faragott, átlag 1,7–1,8 m belső átmérőjű vízgyűjtő gyűrű-

elemeit szisztematikusan, folyamatos dokumentálás mellett elbontottuk, valamint hasonló módon jártunk el a 3,6 m átmérőjű sziklagödörben lévő agyagos, vízzáró réteggel is. Ennek a balesetmegelőzési szempontokat figyelembe vevő eljárásnak az eredményeként került elő a ciszterna korai fázisához tartozó, mintegy 2,5–3 m átmérőjű, 14. századi vízgyűjtő visszabontott maradványa is.

A kutatást a korábbi években elért mintegy 5 m-es mélységből folytattuk. A továbbra is lazán elhelyezkedő, így balesetveszélyes burkolókövek elbontását követően, mintegy 6 m-es mélységben, egy biztonságos felszínt sikerült kialakítani a ciszterna sziklagödörén belül. A belső és 2010-ben felfedezett időben korábbi, külső gyűrű között egy olyan, igen masszív, valószínűleg a nyomás hatására átalakult, köves döngölt feltöltést találtunk, mely már biztonságosan képes volt megtartani a továbbra 180 cm belső átmérőjű ciszterna faragott kövekből rakott gyűrűt.

A késeinek tartott belső, kisebb átmérőjű ciszterna egyre inkább iszapos, helyenként agyagos, szürke színű köves, téglatörmelékkel betöltéséből több faragott köelem kisebb-nagyobb torzója került felszínre. Ezek az ajtó-, ill. ablakkeretekhez tartozó szárkötöredékek a vár pusztulását követően kerülhettek a ciszterna belsejébe. A 7 megtalált faragott köelem közül 4 egyszerű élszedéssel ellátott szárkő töredéke, 1 kimagyozatos reneszánsz szárkő lábazati töredéke, valamint 2 nagyobb méretű, nem profilált szárkő töredéke, ami talán a vizes-pince ajtajából származhat.

Mintegy 8 m-es mélységből előkerült a ciszterna egykori kávjának első, mintegy 2–3 mázsásra becsült faragott köve, majd sorban, az írott források alapján 7–8 darabra becsült többi kávaelem is. A 40 cm vastag, átlag 80–90 cm széles és 100 cm magas, külső-belső oldalukon ívesen faragott kávaelemek a ciszterna betöltésében egymáson feküdve helyezkedtek el. A kávaelemek felső síkjában minden esetben megtaláltuk az összeillesztésükre szolgáló vaskapcsok fészkeit, egy-két esetben még maga a kapocs is a helyén volt.

Országosan is egyedülálló leletként, az egyik faragott köelemen felirat tudósít minket a vízgyűjtő megrendelőjének személyéről, és az építés pontos idejéről is. Az egyszerűségében is szép, reneszánsz keretdíszrel ellátott köelem feliratából megtudhatjuk, hogy a ciszternát Komáromi György, Füzér erődjének *provisora* építette 1622-ben. A felirat latin nyelvű szövege: [MEMO]RIA GE[ORGI]I KOMARO[MI] PROVISO[R] [AR] CIS FYZER FIERI FECIT ANNO 1622. *(Az illusztrációt lásd a hátsó borítón!)*

A ciszterna alját mintegy 11,5 m-es mélységben értük el. Az utolsó faragott elemből álló gyűrű alá mintegy fél m-rel mélyülő sziklafeneket csigalépcsőszerűen faragták meg. Ennek a sziklafeneknek az átmérője alkalmazkodik a kögyűrű belső átmérőjéhez, ill. az utolsó sor gyűrűt nagyobb kövekkel ékelték alá. Az utolsó, azaz 6–11 m között meghagyott gyűrűk száma 12, a köelemek átlagos magassága 30–40 cm között váltakozik. Egy gyűrűben 6 vagy 7 elem foglal helyet. Mivel az utolsó gyűrű alatt, annak belső átmérőjéhez igazodva mélyítették le a sziklafeneket, megállapíthattuk, hogy a korábbi, azaz 14. századi ciszterna fenéke ezt a mélységet már nem érte el.

Aránylag kevés tárgyi lelet került elő (kerámia, fém tárgyak, mázas padlótegla-töredékek, kevés állatsont), de többek közt sikerült épségben kiemelnünk az egykori felvonószerkezet egy 350 cm hosszú, a ciszterna függőlegesen behuzant keresztgerendáját, több 200 cm hosszú, épen megmaradt gerendát, a tekerőszerkezet egyes elemeit, és a ciszternában használt (egyik?) vödörnek több fenékeszkáját is.

Szinte már csodásnak tekinthető körülmények között került elő a nagyköves pusztulási réteg alól, a ciszterna aljáról, kb. 11 m-es mélységből egy teljesen ép, zöld mázas, habán jellegű fűles kancsó is, melyet talán röviddel a pusztulást megelőzően, az 1600-as évek 50-es, vagy 60-as éveiben ejthettek bele a füzéri vár ciszternájába. A ciszterna kutatását befejeztük, és mintegy 6 m-es mélységben a vízgyűjtőt deszkapallókkal befedtük.

GÁL VIKTOR

97. Gadács, Magyaródpusztá (KÖH 78391)

(Somogy megye) Kö

2011. május 11-én, a középkori Marosd helyét keresve, helyi adatközlőink hívták fel a figyelmünket egy faluhelyre Gadács ÉK-i határrészében. A Magyaródpusztai-árok felső folyása mentén, a kettéágazó patak Ny-i ágának Ny-i oldalán, a vízzel párhuzamosan, ÉNy–DK irányban, kb. 400 m hosszan találtunk középkori leleteket.

Munkatársak: Czövek Attila (WMMM), Takács Melinda régészhallgató (ELTE).

K. NÉMETH ANDRÁS

98. Gávavencsellő határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, B?

A Tiszabercel és Gávavencsellő között létesítendő vízvezeték nyomvonalának helyszíni szemléje során, 2011. március 9-én, az alábbi új lelőhelyeket dokumentáltunk.

Cimba-part I. (KÖH 78125): A Csözsilip-csatorna É-i partján – csaknem szemben a Kerítői-Nagy-legelő É-i rész elnevezésű lelőhellyel – egy csaknem 20 m szélesen szántott É–D-i irányú szántóban egy intenzív őskori (bronzkori?) lelőhelyet regisztráltunk. A szántás két oldala műveletlen terület, tehát elképzelhető, hogy a lelőhely némileg nagyobb annál, mint amit mi regisztrálni tudtunk.

Cimba-part II. (KÖH 78127): Az előző lelőhelytől Ny-ra – egy természetes mélyedés által elválasztva –, egy É–D-i irányú szántásban, szórványosan őskori kerámiát tudtunk gyűjteni egy É–D-i irányú dombháton.

Cimba-parttól Ny-ra (KÖH 78129): Egy É–D-i irányú dombhát tetején – mely vastagon borítva szerves trágyával (talán egy egykori karám maradványaként) – szórványosan őskori kerámiákat tudtunk gyűjteni. Az említett ok miatt elképzelhető, hogy a lelőhely némileg nagyobb annál, mint amit mi regisztráltunk.

Kerítői-Nagy-legelő É-i rész (KÖH 78131): Ahol a nyomvonal egy híd és egy földút mellett húzódik, a Csözsilip-csatorna D-i oldalán, egy kis mértékben kiemelkedő, legelőként használt dombháton, a vakondtúrásokban közepes mennyiségű kézzel